

DEMOCRAȚIA - MIT ȘI REALITATE

*Prof. univ. dr., Adrian Gorun*¹

Abstract: *Esența democrației este înțelegerea ei ca și stare socială caracterizată prin egalitatea condițiilor și nu prin ansamblul de instituții politice. Scopul acestui studiu este acela de a întreprinde o incursiune prin istoria conceptului de democrație așa cum a fost înțeles de filosofi și istorici de-a lungul timpului. Ne vom referi cu precădere asupra aspectelor sale teoretice, dar și asupra modului în care este înțeleasă ea astăzi.*

Cuvinte cheie: *democrație, stare socială, fenomen, resorturi, formă politică*

Preocupat de descoperirea naturii democrației, între 1831-1832 Alexis de Tocqueville împreună cu Gustave de Beaumont realizează o călătorie oficială de cercetare a regimului penitenciar din statele unite, ocazie cu care constată, cum afirmă primul, că aici democrația și-a atins „limitele naturale”². De altfel, Tocqueville este uimit de cele două modalități contrastante în care se prezintă democrația: o mișcare socială plină de convulsii, cum este cazul țării sale – Franța – și un ansamblu armonios de obiceiuri și instituții, așa cum o descoperă în America.

Rădăcina acestor contraste se află în însăși esența democrației, în înțelegerea ei în primul rând ca *stare socială*, caracterizată prin *egalitatea condițiilor* și nu ca ansamblu de instituții politice. Prin urmare, dintr-o stare socială cu aceleași caracteristici, popoarele pot ajunge – cum constată Tocqueville – la consecințe politice „extraordinar” de diferite.

DEMOCRACY - MITH END REALITY

Prof. Ph D., Adrian Gorun

Abstract: *The essence of democracy refers to understanding it as social status characterized by equality of conditions not by the corpus of political institutions. The aim of this paper is to undertake a foray through the history of the concept of democracy as it was grasped by philosophers and historians throughout the time. We shall specifically refer to its theoretical aspects and also on the way it is understood nowadays.*

Key-words: *democracy, social status, phenomenon, competence, political form*

Concerned with tracing the nature of democracy, Alexis de Tocqueville together with Gustave de Beaumont, in 1831-1832, carried out a formal journey to do research on the penitentiary regime in the United States; on that occasion they found a democracy which reached its “natural boundaries”, as the former of the two scholars, asserts. As a matter of fact, Tocqueville was amazed by the two competing ways which democracy displayed: a social movement shattered by upheavals, as it was the case of his native country, France and on the other hand, a well-orchestrated entirety of customs and traditions, as they could see in USA.

The root of these contrasts lied in the substance of democracy itself, in grasping it first as a *social condition*, characterized by *equality of conditions*, not as an entirety of political institutions. It follows that from the same social condition bearing the same

¹ Președintele Senatului Universității ”Constantin Brâncuși” din Tg-Jiu

² A. de Tocqueville, *Despre democrație în America*, vol. I, p. II (Introduction)

Dar, originea stării sociale este diferită la americani, care „s-au născut și nu au devenit egali” (s.n.)³. Și cum starea socială de egalitate are origini diferite (deși instituțiile sunt consecință a acestei stări), *din originile diferite izvorăsc influențele diferite asupra instituțiilor politice*. Fin și profund analist, Pierre Manent⁴ explică această fecundă idee lansată de Alexis de Tocqueville: „Această contradicție sau această dificultate se estompează dacă luăm în considerare că, pe de o parte, starea socială democratică determină foarte riguros ce nu pot fi instituțiile – ele nu pot fi aristocratice – și că, pe de altă parte, ea nu lămurește, și deci lasă pe seama discernământului popoarelor ce pot fi ele: tiranizate sau libere. Atunci când Alexis de Tocqueville afirmă că democrația se definește mai întâi printr-o stare socială el nu sugerează că aceasta ar fi în esență o «infrastructură» socială distinctă în drept și în fapt de o «suprastructură» politică în definitiv secundară, el definește momentul negativ al democrației: excluderea aristocrației, a inegalității condițiilor”.

Starea socială de *egalitate* la francezi este *dobândită*, și, prin urmare, democrația „înțelege” să se manifeste ca negare sau distrugere a aristocrației, în timp ce în America, caracterul *innăscut* al *egalității* (fiecare s-a născut egal, deci, în egalitate cu ceilalți), asigură realitatea dogmei suveranității poporului. „În Statele Unite – constată Tocqueville - dogma suveranității poporului nu este deloc o doctrină izolată care să nu țină seama de obiceiurile, nici de ansamblul ideilor dominante; putem, dimpotrivă, să o imaginăm pe ultima verigă a unui lanț de opinii care învăluie întreaga lume anglo-americană. Providența a dat fiecărui

attributes, the peoples may reach – as Tocqueville notes – to “extremely” different political consequences. Yet, the origin of the social condition is different for the Americans, which “were born free, they did not become equal” (s.n); and since the equal social condition had different origins (although the institutions are consequences of the same condition), from the different origins, different influences upon political institutions aroused. A subtle and deep observer, Pierre Manent explains this prolific idea launched by Alexis de Tocqueville: “This contradiction or difficulty grows blurred whether we consider on the one hand that democratic social condition rigorously establishes what the institutions cannot be – they cannot be aristocratic – and that on the other hand, it does not make clear, so leaves it on peoples’ decision what they can be: bullied or free. When Alexis de Tocqueville ascertains that democracy is first and foremost defined by a social condition, he does not suggest that this would be in essence a distinct social <<infrastructure>> as to fact and law from a political <<superstructure>> eventually secondary, he defines the negative moment of democracy: exclusion of aristocracy and of unequal conditions”.

Equal social condition for French people was gained and therefore democracy “understood” to be manifest in the denial and abolish of aristocracy, while in USA, the native feature of equality (everyone was born equals, so as equal as the others), established the reality of people’s sovereignty dogma. “In USA, Tocqueville ascertains the dogma of people’s sovereignty is not at all an isolated doctrine that takes into account neither the traditions, nor the entirety of dominant ideas;

³ Idem, vol III, p. 108

⁴ Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, Editura Humanitas, București, 1992, p. 152

individ, oricare ar fi el, gradul de rațiune necesar să se poată conduce el însuși, în lucrurile care îl interesează exclusiv. Aceasta este marea maximă pe care, în Statele Unite, se sprijină societatea civilă și politică: tatăl de familie o aplică copiilor săi, stăpânul – servitorilor, localitatea – administrațiilor, provincia – localităților, statul – provinciilor, Uniunea – statelor. Extinse la nivelul națiunii, ea devine dogma suveranității poporului. Astfel, în Statele Unite, principiul generator al republicii este același care reglează majoritatea acțiunilor umane”⁵.

Preocupat de resorturile și mecanismele democrației, la un moment dat Giovanni Sartori a exprimat un punct de vedere extrem de controversat, pe care mulți autori au considerat că i-ar fi compromis opera. Iată-l : „Democrație! Numele propus al unui lucru care nu există”. Eu spun că această exclamație cu valoare conclusivă nu este nici „superficială”, nici „iresponsabilă” cum o califică J. Baudouin. Dimpotrivă, ea este semnificativă și responsabilizatoare dacă nu dorim să limităm nepermis înțelegerea democrației azi.

Voi explica în cele ce urmează. Înainte de a exista elaborări sistematice, ideea de democrație, ca și metodele de punere a ei în aplicare, au apărut în prima jumătate a secolului al V-lea î.H. la greci, ei exercitând o influență deosebită în istoria universală. „Grecii, îndeosebi atenienii – constată Robert A. Dahl – au fost primii care au produs ceea ce aș numi prima transformare democratică: de la ideea și practica guvernării de către cei puțini la ideea și practica guvernării de către cei mulți. Pentru greci supremul loc propice democrației era, desigur, statul–cetate”⁶.

Derularea evenimentelor în istoria

on the contrary, we can imagine it as the last link of a chain of opinions which wraps the whole American world. Providence has given to each individual, no matter his identity, the degree of necessary *raison d'être* to lead his being in the world, surrounded exclusively by the things he is interested in. This is the great maxima which uphold the civil and political society in USA: the father of the family applies to his children, the master to his attendants, local authorities to their administrative services, the state to its cities, towns and villages, the state to its governors, the Union to its states. By extending them at the level of the whole nation, it becomes the dogma of people's sovereignty. Accordingly, in USA, the principle generating the republic is the same that regulates most of the human acts”.

Here, some emphases are necessary, particularly regarding the dogma of people's sovereignty, taking into consideration the recent theories on democracy. Accordingly, many authors have considered that one idea launched by Giovanni Sartori would have compromised his work. Preoccupied by the resorts and mechanisms of democracy, at a given moment he expressed an extremely controversial view. Here it is: “Democracy! The name proposed for a subject matter that does not exist”.

I would contend that this conclusive exclamation is neither “superficial” nor “irresponsible” as J. Baudouin characterizes it. On the contrary it is both significant and responsible unless we desire to forbiddingly limit the understanding of democracy today.

Allow me to explain myself. Before systematic enacting, the idea of democracy as well as its method to apply it emerged in the

⁵ A. de Tocqueville, *op. cit.* p. 414

⁶ Robert A. Dahl, *Democrația și criticii ei*, Iași, Institutul European, 2002, p.9

universală demonstrează că democrația este un fenomen extrem de complex, a cărei analiză a provocat pe cei mai mulți gânditori, dar și oameni simpli, care din vremuri străvechi și-au imaginat un model de organizare a sistemului politic în care membri comunitari să fie egali din punct de vedere politic, să guverneze împreună și să dispună de calități proprii, resurse și instituții necesare pentru a se autoguverna. Problema raportului dintre cercetarea empirică și reflecția normativă în teoria democratică, a constituit multă vreme subiect de dezbatere, iar Dahl este conștient că știința politică nu poate fi una exclusiv empirică (opera sa poate fi considerată un proiect de îmbinare a celor două dimensiuni)⁷

Democrația este studiată, deopotrivă, de *filosofi*, care propun chiar modele ideale de democrație, *istorici*, preocupați de ascensiunea și declinul acesteia, *politologi*, care încearcă să dea o explicație empirică a condițiilor afirmării, menținerii, funcționării, răspândirii și posibilei sale prăbușiri⁸. Este cert că existența acestei diversități de unghiuri de abordare conduce și la unele suprapuneri, însă diversitatea conduce mai totdeauna la rezultate fecunde în cercetare. Chiar și unele construcții ce îmbracă forme utopice ideii ale de democrație pot conduce la îmbunătățirea democrațiilor real-funcționale. Totuși, în evoluția sa istorică, guvernarea *majorității* a fost în multe situații repudiată, puțini oameni fiind în situația de a căuta și a reuși „să adapteze realitatea politică, într-o măsură semnificativă, la *cerințele ei imperioase*”⁹.

Mai mult, democrația este forma politică ce „și-a dovedit în timpuri îndelungate, o nouă capacitate de adaptare la

second half of 5th century with the Greeks and they were particularly influential for the world history. “Greek people, especially Athenians – Robert Dahl ascertains – were the first to yield what I would call the first democratic transformation: from the idea and practice of few governors, to the idea and practice of many governors. With the Greeks, the supreme place appropriate to democracy was obviously the state-citadel”.

The events in the world history demonstrated that democracy was an extremely complex phenomenon, whose analysis challenged most of thinkers and also common people who as early as ancient times imagined a model of political system arrangement where the community members should be equal politically speaking, should govern together and should have at their disposal their qualities, resources and necessary institutions to exercise self-governing. The subject matter of the relation between empirical research and normative reflection within the democratic theory has been for a long time a debatable issue and Dahl is aware that the political science may be exclusively empirical (his work itself may be considered a draft to intermix the two dimensions).

Democracy has been studied concomitantly by *philosophers*, who even suggested ideal models of democracy, *historians* concerned with its ascent and decline, *political scientists*, who endeavour in giving an empirical explanation to its being in the world, maintaining, operating, disseminating and its possible collapse. It is certain that this diversity of approach perspectives leads to overlays; still diversity next to always leads to prolific results in

⁷ Lucian – Dumitru Dârdală, *Postfață la cartea lui R.A. Dahl, Democrația și criticii ei*, p. 527

⁸ Vezi și Gianfranco Pasquino, *Curs de știință politică*, Institutul European, 2002, p. 305

⁹ R. Dahl, *op. cit.* p. 9

diferite condiții, o mare capacitate de învățare și un interes potențial de transformare”¹⁰; ea s-a manifestat ca idee a guvernării de către cei mulți *transformând viața politică* cam în aceeași perioadă atât în Atena (și alte orașe – state grecești), cât și în statul – cetate al Romei.

Germele ai ideilor referitoare la democrație se regăsesc încă din perioada grupării denumită de Karl Popper *Marea Generație* care traversează școlile sofistilor Protagoras și Gorgias, atomistului Democrit, democratului Pericle, generație, căreia, de altfel, i-au aparținut Alcidas și Lycopfron. Prin *Orația funerară* a lui Pericle sunt puse bazele acestei Generații care și-au afirmat principiile *egalitarist-liberale* și individualismului și care a trăit în Atena în timpul războiului peloponezian. Totodată, Protagoras a elaborat un fundament teoretic al *democrației participative* (conform lui, toți oamenii au o contribuție – chiar inegală uneori – la asigurarea dreptății), el fiind inițiatorul doctrinei egalității politice în istoria gândirii politice, doctrină dezvoltată pentru prima oară ca o critică a concepțiilor esoterice și elitiste privind statul (concepții frecvente în Grecia) așa cum observă și G.B. Kerferd în *The Sophistic Movement*.

Complexitatea problematicei constrângerii și libertăților, a democrației și libertății face și obiectul miniaturalei. Democrația ca *violență*, atribuită Anonimului atenian (cca 450 î.H.N.) reprezintă, de altfel, cea mai veche critică a democrației ca sistem distrugător și opresiv, dar perfect¹¹. Dar democrația, născută ca un cuvânt de ruptură și nu de conveniență, exprimă *prevalența unei părți* și nu participarea egală a tuturor, participare echidistantă la viața cetății (pentru

research. Even some constructions taking utopia shapes of democracy idea may lead to improving the real-functioning democracies. Yet along its historic evolution, *majority governing* was many times repudiated, few people being in the situation to search and succeed in “adapting the political reality in a significant extent to *its imperative requirements*”.

Moreover, democracy is the political form which “has proved its new adaptability to different circumstances for long time, great capacity of changing and a potential interest of transformation”; it was manifest as an idea of governing by the majority, changing political life roughly in the same period both in Athens (and other Greek towns-states) and in the state-citadel Rome.

Seeds of ideas referring to democracy were to be found as early as the period of the group named by Karl Popper *Great Generation* who ran through the schools of the sophists Protagoras and Georgias, of the atomist Democrit, of the democrat Pericles, a generation to which, in fact, Alcidas and Lycopfron belonged. Pericles’s *Funeral Oration* laid the bases of this Generation who stated their *equalitarian-liberal* principles and individualism and who lived in Athens during the Peloponnesian War. All the more, Protagoras elaborated a theoretical basis of *participative democracy* (according to him, everybody has a contribution – sometimes unequal – to furnish justice); he was the initiator of political equality doctrine within the history of political thought, a doctrine which was first developed as a critique of esoteric and elitist conceptions regarding the state (frequent in Greece) as G.B. Kerferd notices in *The Sophist Movement*.

¹⁰ G. Pasquino, *op. cit.* p. 305

¹¹ Anonimo ateniense: *La democrazia come violenza*

aceasta, mai apropiată în conținut ar fi *insonomia*). Așa cum observa încă Platon, democrația se naște ca un act de violență „în momentul în care câștigă săracii, ucigând pe câțiva dintre bogați, alungându-i pe alții. Această instaurație violentă se realizează fie prin forța armelor, fie prin extinderea părții adverse care se retrage prin teamă”¹².

De altfel, în accepțiunea lui J. Gray, Platon și Aristotel se opun „germenilor liberalismului” exprimați de Marea Generație. Astfel, citându-i pe E. A. Havelock și K. Popper, Gray consemnează: „În operele lui Platon și Aristotel, nu vom descoperi o dezvoltare a concepției Marii Generații, ci o reacție împotriva acesteia, o efeminare a liberalismului grec, sau o contrarevoluție îndreptată spre societatea deschisă din Atena lui Pericle”¹³. În acest sens, Gray susține că:

➤ Perspectiva sceptică și empirică a sofistilor și a lui Democrit este înlocuită, în scrierile lui Platon și Aristotel, de un „tip de raționalism metafizic”;

➤ Platon repudiază etica libertății și egalității filosofilor Marii Generații „în mod radical” ;Aristotel procedează în aceeași problemă „ceva mai moderat, dar nu mai puțin substanțial”;

➤ Platon repudiază în Republica o „adevărată utopie antiliberală”, nerecunoscând „cerințele individualiste”, respingând egalitatea morală între oameni, repudiind critica instituțiilor care, o dată stabilite, devin imuabile.

Noi atragem, însă, atenția asupra faptului că Platon, preocupat de întărirea statului grec în fașa pericolului iminent al decăderii, *de statul ideal*, (ca necesitate absolută și realizare supremă), a lăsat în

The issue complexity of constraints and freedoms, of democracy and freedoms is also the subject matter of miniaturization. Democracy as *violence* assigned to Athenian Anonymous (roughly 450 BC) represented in fact the oldest critique of democracy as destructive and oppressive system, still perfect. Yet democracy arising as a word of breach not of convenience, expressed the *prevalence of one part*, not the equal participation of all, equidistant participation to citadel's life (for this more close to the subject matter would be *isonomia*). As Plato himself noticed, democracy was given rise as violent acts “the very moment when the poor people win, killing some of the rich people, banishing others. This violent instauration was accomplished either by the weapons force or through extension of the opposite part that fearful withdraws”.

As a matter of fact, in J. Gray's opinion, Plato and Aristotle were against “the seeds of liberalism” expressed by the Great Generation. By quoting E.A. Havelock and K. Popper, Gray writes: “In Plato and Aristotle's works, we shall not find an enlargement on Great Generation concept, but a reaction against it, an unmanly of Greek liberalism or a counter-revolution against the society open in Pericles's Athens”. In this sense, Gray ascertains that:

➤ The sceptical and empirical perspective of sophists and Democrit was replaced with “a

kind of metaphysical rationalism” in Plato and Aristotle's writings;

➤ Plato “radically” repudiated the ethics of Great Generation philosophers' freedom and equality; Aristotle proceeds “more moderately still not much less

¹² Platon, *Republica, Cartea a VIII-a, în Opere, V*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986

¹³ John Gray, *Liberalismul, Editura Du Style*, București, 1998, p.29

umbră semnificația valorii intrinseci a libertății individuale. Demersul său privind elaborarea unei *teorii organice asupra statului și legilor* este unul finalist. Apoi, trebuie precizat și că opera lui Platon nu este absolut omogenă și nu este reprezentată doar de *Republica* și alte câteva dialoguri. Prin urmare, transferul de la punctul de vedere sceptic și empirist către raționalismul metafizic de care vorbește J. Gray, trebuie privit cu o anumită rezervă și, mai ales, contextual. Invocăm doar faptul că, în opera târzie, de exemplu, în *Legile*, Platon prezintă o încercare de prescriere exhaustivă a sferei de acțiune individuală sub forma unor legi atotcuprinzătoare care pot fi garantul acțiunilor libere ale individului, constrângerea limitându-se la acele acțiuni care nu sunt prescrise de lege. Iar cum legile pot să acopere o arie extrem de mică din sfera acțiunilor umane, este cert că acțiunea aparține în speță libertății, voinței libere.

În privința lui Aristotel, Gray se manifestă cu mai multă îngăduință, remarcând însă faptul că sentimentul antiliberal deși nu este „la fel de virulent ca cel care animă operele lui Platon, rămâne riguros și pătrunzător”¹⁴. În acest sens, el constată că, cei mai mulți gânditori au ajuns la concluzia că în opera lui Aristotel nu se găsește nicio concesie a libertății individuale sau a drepturilor omului, însă, asumția acestora că „orice încercare de a atribui elemente ale concepției liberale unui gânditor premodern este anacronică” nu este de acceptat. Motivul respingerii acestui punct de vedere de către Gray este reprezentat de trăsăturile evidente ale individualismului ce se regăsesc în concepția sofistilor, trăsături pe care el le-a surprins sub denumirea de „germeni de gândire liberală existentă în

substantially” on the same issue;

➤ In the *Republic*, Plato repudiated “a true anti-liberal utopia” without acknowledging the “individualist requirements”, rejecting the moral equality among people, repudiating the institutions critique, which one they were established, become immutable.

Nonetheless we draw the attention upon the fact that Plato concerned with reinforcing the Greek state in the early stage of collapse as imminent danger, concerned with the *ideal state* (as an absolute necessity and supreme achievement), left behind the significance of intrinsic value on individual freedom. His approach towards framing an *organic theory on state and laws* is a final one. Then we have to specify that Plato’s work was not at all homogeneous and was not represented *only by the Republic* and other few dialogues. It follows that, the transfer from sceptical and empirical point of view towards metaphysical rationalism J. Gray speaks about, has to be regarded somehow reservedly and above all within a context. We only mention the fact that in his later work, *Laws*, for instance, Plato presented an endeavour of exhaustive prescription of individual activity domain as self-encompassing laws which may be the warrant of the individual’s free activities, the constraint being limited only to those activities which were not under the law. And as the laws may cover an extremely small area of human actions, it is certain that in substance the action belonged to freedom as free will.

Regarding Aristotle, Gray manifests himself more tolerantly, yet remarking the fact that the anti-liberal feeling, though not as “vehement as the one that breathes from Plato’s works, “remains rigorous and

¹⁴ Ibidem

lumea antică” și la care am făcut și noi referiri mai sus.

Aprofundând analiza operei lui Aristotel prin raportare la sofștii cu care acesta a fost contemporan, dar și la precursorii gândirii moderne (Hobbes, Locke), Gray ajunge la concluzia că deși „nicăieri în opera acestuia nu există vreo sugestie referitoare la drepturile negative ale libertății individuale”, etica Stagiritului conține „într-o formă rudimentară, o anumită concepție a drepturilor naturale ale omului adică a acelor drepturi pe care toți oamenii le dețin în virtutea apartenenței lor la specia umană”¹⁵. De altfel, Gray, referindu-se la *Etica Nicomahică*, dezvoltă argumentația privind caracterul rudimentar al concepției aristotdiece a drepturilor naturale ale omului, ca drepturi universale fondate pe apartenența la specia umană, gășind chiar și o asemănare între afirmarea drepturilor naturale la Stagirit și concepția lui Toma d’Aquino referitoare la întemeierea în dreptatea naturală a acestor drepturi. În acest sens trebuie înțeleasă respingerea radicalismului lui MacIntyre care susține că ideea de drept natural este străină gândirii antice și apropierea lui Gray de poziția moderată a lui Strauss conform căreia ideea esențială a dreptului natural al anticilor era întemeiată pe ideea de datorie. „Într-adevăr – remarcă J. Gray – la Aristotel există o concepție aproape funcțională a drepturilor, unde acestea apăreau datorită rolurilor diferite pe care indivizii le îndeplineau în cadrul polisului. În viziunea lui Aristotel, aceste funcții erau atașate în mod clar unor drepturi extrem de inegale, fără a genera nici măcar dreptul la noninterferență sau independență personală. Respingerea consecventă a egalității politice de către Aristotel trebuie înțeleasă ca făcând parte din

pervasive”. In the same sense he notices that most thinkers reached the conclusion that in Aristotle’s work, any concession of individual freedom or human rights is not to be found, yet their assumption that “any attempt to assign elements of liberal conception to a pre-modern thinker is an anachronism” is unacceptable. The reasons for Gray to reject this standpoint is represented by the obvious features of individualism that are to be found in the sophists conceptions, features that he established under the “seeds of liberal thinking in ancient world” to which we also referred above.

Considering thoroughly Aristotle’s work by relating it to the sophists whom he was contemporary with, and also to the precursors of modern thought (Hobbes, Locke), Gray reaches the conclusion that even though “nowhere in the work of this thinker there is any suggestion referring to the negative rights of individual freedom”; the ethics of Stagirite includes “in a rudimentary form a certain conception on natural human rights, namely on those rights which everybody enjoys under their belonging to human species”. Furthermore, referring to *Ethica Nichomachica*, Gray enlarge on the debate concerning the rudimentary character of Aristotelian conception about natural human rights, as universal rights based on belonging to human species and even finds a similarity between statement of natural rights in Stagirite and Tomas d’Aquino’s conception regarding establishing these rights in natural justice. MacIntyre’s rejection of radicalism has to be understood in this sense; MacIntyre asserts that the idea of natural right is far from ancient thinking, whereas Gray’s approaching

¹⁵ Idem, p. 30

reacția sa conservatoare împotriva liberalismului incipient la Atena”¹⁶.

Este știut că, pentru greci, democrația înseamnă guvernarea de către oameni obișnuiți, oameni care în cea mai mare parte erau săraci, fără experiență și needucați. La general vorbind, demosul reprezenta categoria oarecum majoritară, guvernarea realizându-se, în primul rând, în beneficiul său, prin opoziție la aristocrație care presupune conducerea de către aristoți, „cei mai buni”, cei despre care mulți gânditori greci afirmă că erau cei mai în măsură să guverneze. Descentralizarea vieții politice presupunea autogenerarea la nivelul orașului – stat (polis-ului), iar în perioada numită a vârstei de Aur a Atenei, locuitorii săi considerau polisul o democrație.

„Forma noastră de guvernare – rostea Pericle – nu rivalizează cu instituțiile altora. Nu îi copiem pe vecinii noștri, ci suntem un exemplu pentru ei. Este adevărat că suntem numiți o democrație, deoarece administrația se află în mâinile celor mulți, și nu a celor puțini. Dar în timp ce legea asigură dreptate egală tuturor în disputele lor particulare, este recunoscută și cerința de a fi cei mai buni, și atunci când un cetățean se distinge în orice fel, el este preferat pentru funcții publice nu ca un privilegiu, ci ca o răsplată a meritului său. Sărăcia nu este o piedică, dimpotrivă, un om poate aduce beneficii țării sale [polis], oricât de obscură ar fi condiția sa”¹⁷.

Orația Funerară a lui Pericle sugerează, pe lângă distincția democrației-aristocrației și o altă distincție de mare însemnătate pentru atenieni, aceea între cetățenii interesați de treburile publice (polites) și persoanele care își urmăreau doar propriul interes (ideotes): „Un cetățean atenian – afirma el – nu

to moderate –interference position of Strauss according to whom the essential idea of natural right pertaining to ancient thinkers was based on the idea of duty. “Indeed – Gray remarks – with Aristotle, there is an almost functional conception of rights which emerged due to different roles undertaken by individuals within the polis. In Aristotle’s view, these functions were clearly attached to some extremely unequal rights, without engendering at least the right to non-interference or personal independence. Consistent rejection of political equality by Aristotle has to be understood as part of his conservative reaction against incipient liberalism in Athens”.

It is well known the fact that for Greeks, democracy meant governing by common people, people who were mostly poor, inexperienced and uneducated. Generally speaking, demos represented the majority category, governing was accomplished, in the first place, to their benefit, competing with aristocracy supposing leadership by aristot people (aristocrats), “the best”, those about whom most thinkers stated they were in the position to govern. De-centralizing the political life supposed self-generating at the level of city-state (polis), and in the period called Golden Era of Athens, its inhabitants considered their polis a democracy.

“Our government form – Pericles uttered – does not rival the institutions of others. We do not imitate our neighbours, but we are an example for them. It is true they call us a democracy, since the more and common people are in charge with administration, not the few and aristocrats. Yet, while law enforce equal justice for

¹⁶ Idem, pp. 30-31

¹⁷ Pericles, *Funerar Oration*, în *Tucidide, History of the Peloponnesian War*, vol.4, pp. 127-128

neglijează statul «polis» deoarece el are grijă de propria sa gospodărie; și chiar aceia dintre noi care sunt implicați în afaceri au o foarte bună idee despre politică. Numai noi privim un bărbat care nu este interesat în problemele publice, nu ca fiind un caracter dăunător, ci unul fără folos; și dacă puțini dintre noi inițiază o politică, noi cu toții o judecăm temeinic”¹⁸.

La atenieni, noțiunea de cetățenie indică și un anumit sens al libertății; pentru a fi cetățean, individul trebuia să fie liber, adult, bărbat atenian. Cât de „inclusivă” era democrația ateniană rezultă exact din faptul că femeile, străinii rezidenți și sclavii, care alcătuiau, prin urmare, majoritatea populației, erau excluși. Practic, doar unul din zece locuitori ai Atenei era cetățean (deci liber).

Participarea la viața publică presupunea:

➤ calitatea de cetățean major al Atenei (la nivelul cetățeniei, interdicțiile vizau femeile);

➤ calitatea de om liber, derivată din calitatea de cetățean;

➤ o responsabilitate publică ce nu exclude cetățenii implicați în afaceri (dimpotrivă, aceștia sunt considerați a avea „o foarte bună idee despre politică”);

➤ remunerarea activităților de participare la viața publică, asigurându-se, astfel, cointeresarea celor implicați (fie ei săraci sau bogați) să participe la adunări și să decidă politica prin vot direct;

➤ ocuparea unor posturi politice (urmare a încrederii în demos) nu prin vot, ci pe baza tragerii la sorți. Unele dintre aceste practici, la care se adaugă protecția redusă a drepturilor minorităților, limitele libertății de exprimare, practica ostracizării (ostakon – scoica sau ciobul pe care cetățenii Atenei

everyone in their particular disputes, the requirement to be the best is also granted and when a citizen is different in any kind, he is in favour for public service not as a privilege, but as a reward for his merits. Poverty is not an obstacle; on the contrary, a man can bring benefits to his polis, no matter how obscure his condition”.

Apart from the distinction between democrats and aristocrats, Pericles’ *Funeral Oration* suggests another distinction of an utmost importance for Athenians: that referring to the citizens interested in public matters (politics, Gr.) and the self-interested persons (idiotes, Gr.): “An Athenian citizen – he stated – does not neglect the state <<polis>> because he takes care of his own household; and even those among us implied in business are good in politics. With the only difference that we regard a man who is not interested in political matters, not as a harmful character, but a useless one; and whether few of us initiate a politics, we all judge it thoroughly”.

With the Athenians, the notion of citizenship indicates a certain sense of freedom; in order to be a citizen the individual had to be free, adult, man and Athenian. How “comprehensive” was Athenian democracy flowed from the fact that the women, foreigner residents and the slaves who consisted most of the population were excluded. In practice, one of ten inhabitants of Athens was a citizen (therefore free).

Participation to public life supposed:

➤ The adult citizenship of Athens (at the level of citizenship, interdiction referred to women;

➤ The quality of free man derived from the citizenship;

¹⁸ Idem, p. 129

scriau numele celor pe care doreau să-i îndepărteze fără proces și fără a li se aduce acuzații legale); făc din democrația ateniană o formă de guvernare inacceptabilă pentru a fi luată ca model. Asemenea aspecte ridică multe întrebări legate de caracterul democratic al orașului – stat Atena. De altfel, Atena – „prima democrație” a creat primul martir al libertății de gândire și de exprimare – Socrate.

În acest context trebuie privite criticile lui Platon și Aristotel la adresa democrației ateniene, formă de guvernare considerată de ei ca instabilă și, prin urmare, periculoasă. Astfel, Platon insistă pe ideea că, plasând puterea politică în mâinile poporului ignorant și măcinat de invidie, în Cartea a VIII-a a lucrării sale *Republica* decretează democrația periculoasă întrucât:

- ignoranța oamenilor de rând generează imposibilitatea utilizării puterii politice pentru binele comun;

- invidia produce discriminări între promovarea *binelui comun*, și *binelui propriu*, poporul fiind înclinat să-și acopere propriile interese (o privilegiere a binelui propriu);

- renunțarea la binele comun în favoarea binelui propriu conduce la jefuirea și deposedarea celor mai înstăriți;

- ignoranța și invidia fac din *demos* o masă de manevră pentru liderii săi (liderii *demosului*, prin demagogie și flatare vor specula invidia și vor stârni oamenii, unii împotriva altora);

- starea de luptă din interiorul cetății, caracteristică democrației, evoluează către război civil și anarhie, către distrugerea orașului – stat;

- anarhia generată va face ca oamenii să ceară *lege* și *ordine*, apelând la *persoane dornice de putere* (și suficient de puternice), care să conducă prin mijloace despotice

➤ A public responsibility which did not leave out the citizens engaged in business (on the contrary, they were considered to have a “very good idea on politics”);

➤ Remunerating the activities of participation in public life, thus ensuring the interest of those involved (either poor or rich) to participate in meetings and decide the policy by direct vote;

➤ Taking hold of some political positions (as a follow up of trust in *demos*) not by direct vote but by balloting for a place. Some of these practises to which reduced protection of minorities’ rights was added, the limits of freedom of expression, the practice of ostracize (*ostrakon* – the shell or shiver on which the citizens of Athens wrote the name of those who they wanted removed without a trial and without legal accusation); make Athenian democracy a form of government unacceptable to be taken as a model. Such aspects pose many questions related to democratic character of the city-state Athens. To state precisely, Athens “the first democracy” created the first martyr of freedom of thought and expression – Socrates.

It is in this context that Plato and Aristotle’s critiques have to be regarded on Athenian democracy, a form of governing considered by them unstable and consequently dangerous. Thus, Plato insists upon the idea, that placing the political power in the hands of an ignorant people, red with envy, in Book VIII of his work *Republic* says about democracy it is dangerous because:

- Common peoples’ ignorance generates the impossibility of utilizing political power for the common benefit;

- Envy engenders discriminations between promoting the *common benefit* and *self-benefit*, the people being inclined to cover its own interest (privilege of self-

(tiranului nu-i sunt specifice nici interesele polisului, nici cele ale poporului, ci doar puterea exercitată în nume propriu).

În esență, democrația, conducerea poporului, la Platon nu reprezintă altceva decât o serie de pași mărunți către despotism.

Și pentru Aristotel democrația era rea și de nedorit, el precizând că aceasta reprezintă unul din cele șase tipuri principale de regim politic (constituții).

Puterea de guvernare – susține Stagiritul în *Politica* – trebuie să fie exercitată de către o persoană, de un grup restrâns de persoane sau de un grup larg de oameni. Această putere se exercită – potențial – fie spre binele întregii comunități – caz în care ea este *bună, adevărată*, fie numai pentru binele conducătorilor – caz în care este *perversă*. Realizând o combinație a acestor caracteristici, luând ca referință interesul la care se raportează exercitarea puterii, Aristotel consideră că există trei forme *adevărate* (puterea este exercitată în *interes public*): *monarhia* (conduce o persoană), *aristocrația* (conduc câțiva) și *politeia* (conduc mulți) forme cărora li se contrapun alte trei, *perversitate* (în interes propriu): *tirania* (conduce o persoană), *oligarhia* (conduc câțiva) și *democrația* (conduc mulți).

Prin urmare, nu numărul celor care exercită puterea este esențial în calificarea drept „adevărate” sau „perversitate” a formelor de guvernare, ci *tipul interesului* urmărit în exercitarea puterii.

Ca și Platon, Aristotel susține că democrația este o formă de conducere coruptă, întrucât demosul tinde către interese egoiste, urmare a vederilor sale înguste. Oamenii simpli nu sunt interesați de pacea și stabilitatea polisului (deci, nu susțin interesele de durată), ci se orientează în funcție de propriile interese pe termen scurt, însușindu-și proprietăți, bogății și putere de la

benefit);

- Giving up common benefit in favour of self-benefit leads to plundering and dispossession of wealthy people;

- The ignorance and envy transform *demos* into a manoeuvre mass for its leaders (the *demos*' leaders through demagogy and flattering will speculate the envy and provoke people against one another);

- The fight condition inside the citadel, characteristic to democracy evolves towards civil war and anarchy, ultimately to destruction of the city-state;

- The generated anarchy will cause people ask for *law and order*, by appealing to *individuals willing to be in power* (powerful enough) to lead by despotic means (the polis' interests, the people's interests are not specific to the tyrant, but only power exercised on his own behalf).

In essence, with Plato leading the people represents nothing other than a series of small steps towards despotism.

With Aristotle too, democracy was evil and undesired, he himself specifying that this is one of the six main types of political regime (constitutions).

The governing power – Stagiritic claims in *Politics* – has to be exercised by a person, a small group of persons or a large group of people. This power is – potentially – exercised either to the benefit of whole community – which is *well, true*, or to the leaders' benefit – which is *perversitate*. By combining the two characteristics and taking the interest to which exercising the power is related to as a reference point, Aristotle considers that there are three *real* forms (power is exercised in the *public interest*): *monarchy* (one person leads), *aristocracy* (a small group of persons leads) and *politeia* (a large group leads); to these other three *perversitate* counterpoise (in self interest):

cei puțini. Această înclinație a demersului are aceleași consecințe cu cele descrise de Platon: instaurarea haosului și, în final, a despotismului în întreg polisul.

O caracteristică desprinsă din clasificarea aristotelică este aceea că – prin prisma unor judecăți normative – include *politeia* ca formă *buna* a guvernării de către cei mulți. Pentru Aristotel *politeia* diferă de *democrație* prin aceea că ea îmbină elemente ale guvernării de către cei mulți rezultând o *constituție mixtă* ce constă în faptul că fiecare grup îl poate supraveghea pe celălalt, cei puțini pe cei mulți, cei mulți pe cei puțini, astfel încât nici una din clase nu-și poate urmări propriul interes în detrimentul binelui comun.

O altă deosebire, sugerată de Stagirit, între *politeia* și *democrație* izvorăște din modul de distribuție a bogăției și a proprietății. Într-o democrație, în condiții aproape cvasitotale, inevitabile (acesta este modul în care decurg lucrurile și el nu poate fi schimbat), cei mulți sunt cei săraci. Numai în condițiile extrem de rare, cei mai mulți oameni nu sunt nici bogați, nici săraci, ci „au o proprietate (bogăție) moderată și suficientă”¹⁹, existând posibilitatea ca ei să conducă de o manieră prudentă. Este vorba de permanent invocata „clasă de mijloc” și devenirea ei ca majoritară, situație considerată de natură a evita excesele caracteristice săracilor „invidioși” și bogătașilor „aroganți”. Această clasă de mijloc vede binele polisului ca propriul său bine, și astfel, va pleda și acționa pentru a se menține pacea și stabilitatea orașului – stat. Cât de actuală este această apreciere a Stagiritului se poate observa și numai analizând fenomenalizările *democrației formale* și *democrației substanțiale*, distincții

tyranny (one person leads), *oligarchy* (a small group leads) and *democracy* (a large group leads).

It follows that it is not the number of those exercising the power that is essential in characterizing the governing forms as “real” or “perverted”, but the *type of the interest* pursued in exercising power.

Just like Plato, Aristotle too, claimed that democracy was a corrupt form of governing, since the demos tended to selfish interests as a follow up of its narrow views. Common people were not interested in the polis’ peace and stability (so they did not foster interests in long term), but they directed themselves depending on their interests in short term, by taking possession of properties, wealth and power from the few. This approach had the same consequences as the ones described by Plato: instauration of chaos and ultimately despotism in the whole polis.

One characteristic flowing from Aristotelian classification is that – through normative judgement – he encompasses *politeia* as a *good* form of governing by a large group. For Aristotle, *politeia* differs from democracy in that it intermixes the elements of governing by a large group, a *mixed constitution* following, consisting in that each group can oversee the other, the few oversee the many and the many oversee the few, so that none of the classes can pursue its own interest to the detriment of the common benefit.

Yet Stagirite suggests another difference between *politeia* and democracy, under quasi overall conditions, though inevitable (this is the way in which things flow and it cannot be altered), the many are the poor people. Only under very rare

¹⁹ Aristotel, *Politica*, Editura Antet, București, 1996, p. 192

nuanțate de mine în numeroase studii.

Aristotel considera, deci, politeia drept cel mai bun dintre cele șase regimuri, în timp ce democrația era considerată rea.

Totuși, într-o ierarhizare (fondată tot în normativ), el argumentează că democrația este *mai bună* decât *tirania* și *oligarhia* (o comparație graduală în interiorul formelor *pervertite*), întrucât judecata colectivă este mai bună decât aceea a oricărui individ sau grup restrâns, inclusiv a unui grup de oameni pricepuți (nici un om obișnuit nu are capacitatea de a judeca bine ceea ce este drept sau nedrept, bun sau rău, urât sau frumos). Acest lucru este adevărat la fel cum „un ospăț la care contribuie mulți este mai bun decât o cină bazată pe o singură pungă”²⁰.

Cel de-al doilea element care face din democrație „un rău mai mic” decât tirania sau oligarhia este acela că cea dintâi oferă posibilitatea mai multor bărbați de a participa la viața activă de cetățean, de a conduce și de a fi condus.

Este știut că libertatea politică greacă apare ca un dat istoric, cu precădere, ca un rezultat al războaielor. Chiar în perioada formării ideii libertății politice clasice se constată o diferențiere între libertatea caracterizată prin adevărată *sophrosyne* (respect pentru tradiție și existență, pentru viața socială, disciplină și ordine) pe de o parte și libertatea democratică înțeleasă ca libertinism, desfrâu, *akolasia*, pe de altă parte. Aceasta de pe urmă este cauzatoare de aroganță și *hybris*, disoluție și instabilitate în și pentru viața comunității. De altfel, în *Testamentul* său, Pericle atrăgea atenția asupra pericolului pentru stat a celei de a doua formă a libertății, subliniind că libertatea fără legalitate (fără supunere în fața autorităților investite) nu există, iar dacă

circumstances, the many are neither rich, not poor, but they “possess a property which is both moderate and self-sufficient”; there is a possibility for them to lead cautiously. In this case, this the permanently invoked “middle class” and it becoming a majority, a situation meant to avoid the excesses proper to “envious” poor people and “arrogant” rich people. This middle class regards the polis’ well as its well and thus it will always plead for and act to maintain the city-state’s peace and stability. How contemporary is Stagirite’s characterization it can be implied by analyzing the *formal democracy* and *substantial democracy* phenomenology, distinctions emphasized by me in numerous studies.

Thus Aristotle considered politeia as the best of the six regimes, while democracy was considered evil.

However, in a hierarchy (also based on normative judgement) he brings arguments to demonstrate that democracy is *better* than *tyranny* and *oligarchy* (a gradual comparison within *perverted* forms), since the collective judgement is better than that of an individual or small group, including a group of people with expertise (no common people does not have the ability to judge well what is right or not, good or bad, ugly or beautiful). This is as true as “a feast to which more than one based on a single purse contribute”.

The second element which makes democracy “a smaller evil” than tyranny or oligarchy is that the former furnish the possibility for many men to participate in the active life of citizen, to lead and to be lead.

It is well-known the fact that Greek politics emerges as a historic given fact, especially as an outcome of wars. As early as the period when the idea of classic political

²⁰ Idem, p. 146

există, desemnează deviere fundamentală de la *elentherie* (comunitate) spre un demos dominat de fărâdelege, anarhie.

Este cunoscut și recunoscut că guvernământul popular a supraviețuit în lumea antică sub forma *republicii* mai degrabă decât sub forma democrației (republica derivă din latinescul *res publica*, lucrul public, treburi publice). De altfel, cei mai mulți cercetători consideră că fundamentele individualismului se găsesc în dreptul roman întrucât *Legea celor XII Table* (care are, se pare, ca model legile lui Solon), conținea importante garanții ale libertății individuale. Prima dintre legile publice stipulează că nici un privilegiu sau statut nu va fi decretat în favoarea unei persoane private, dacă acesta reprezintă o nedreptate și e contrar legii comune tuturor cetățenilor, lege de care indivizii, independent de rang, pot face uz. Pe această bază s-a dezvoltat la Roma un drept privat puternic, de factură individuală și s-a impus o tradiție legislativă care, deși a decăzut în timpul domniilor lui Iustinian și Constantin, a influențat modernitatea, îndeosebi prin intermediul Renașterii latine din secolul al XVII-lea. Operele istoricilor și oratorilor Titus Livius, Tacit și Cicero exprimă spiritul liber al legilor romane în perioada considerată a reprezenta fundamentarea individualismului.

Vorbind despre Cicero, Fr. A. Hayek consemnează:

„Lui i se datorează concepția referitoare la regulile generale «leges legum», care generează dreptul, concepție după care, noi dăm ascultare legii pentru a ne proteja libertatea și concepția conform căreia judecătorul nu trebuie să fie decât gura prin intermediul căreia vorbește legea”²¹.

O remarcabilă analiză a republicii

freedom crystallization, a differentiation between the freedoms characterized through joining the *sophrosyne* (respect for tradition and being in the world, for social life, discipline and order) on the one hand and democratic freedom understood as libertinism, debauchery, *akolasia*, on the other. The last one causes arrogance and *hubris*, dissolution and instability within and for the community life. In fact in his Last Will, Pericles drew the attention upon the danger that the second form of freedom incurred upon the state, emphasizing that freedom without legal bases (obeying the appointed authorities) does not exist, and if it does means fundamental deviation from *Eleutherie* (community) towards a demos dominated by unlawfulness and anarchy.

It is well-known and acknowledged the fact that the popular governing outlived in ancient world rather as a republic than as a democracy (the word “republic” derives from the Latin “res public”, public thing, and public business). As a matter of fact, most of the researchers considers that the bases of individualism are to be found in the Roman law since Law of the Twelve Tables (which it seems has as a model Solon’s laws) included important warranties of individual freedom. The first of the public laws stipulates that any privilege or statute will not be favour a private person if he represents an injustice and is contrary to the laws common to all citizens, a law which all the citizens irrespective of their rank will utilize. Based on it, a powerful private law developed in Rome, of individual kind and a legislative tradition imposed which, though it fell into decay during Justinian and Constantin, influenced modernity especially via Latin Renaissance of 17th century. The works of

²¹ Fr. A. Hazek, *The Constitution of Liberty*, The University of Chicago Press, Chicago, 1978, p. 166

romane se regăsește la istoricul grec Polybius (cca 200 î.Hr. – cca 118 î.Hr.), ostatic la Roma aproximativ 17 ani. Acesta, analizând ciclicitatea ascensiunii și decăderii marilor puteri (deci, și a Romei) a dat termenului de republică o conotație specifică prin reportare la guvernământul mixt. Explicând de ce unii dețin puterea mai mult decât alții, luând exemplul Romei, Polybius analizează *guvernământul mixt* al acesteia, nuanțând discuțiile lui Platon și Aristotel asupra politeiei. Republica Romană e un guvernământ mixt în opinia lui Polybius, întrucât puterea nu este deținută exclusiv nici de o singură persoană sau de un grup, nici de către cei mulți. Republica „amestecă” (guvernământul mixt) aceste trei regimuri pe baza selectării elementelor pozitive și respingerii aspectelor negative ale acestora. Republica Romană nu a acordat întreaga putere unei singure persoane sau oamenilor simpli, ci a împărțit puterea între ei. Poporul (de regulă, constituit din bărbații liberi și adulți), ca întreg, exercita un anumit control, prin adunări, asupra deciziilor politice, iar aristocrații controlau senatul. Pentru realizarea politicilor, Republica nu se bizaia pe un monarh, ci pe consuli.

Guvernământul mixt asigură, în concepția lui Polybius, o asemenea stare, încât nici un grup nu-și putea urmări și realiza propriul interes, în detrimentul binelui public, fiecare controlându-l pe celălalt, rezultatul fiind o formă de guvernământ liberă, stabilă și durabilă.

Trebuie spus că, deși republica era o formă populară de guvernământ, apărătorii ei au insistat să nu fie confundată cu democrația, întrucât prima promova virtutea, iar cea de-a doua viciul – conducerea egoistă a oamenilor obișnuși. Virtutea republicană consta în puterea de a depăși interesul personal sau de grup, de a plasa binele

historians and orators Titus Livius, Tacitus and Cicero express the free spirit of Roman laws in the period considered to represent substantiation of individualism.

Speaking about Cicero, Fr. A. Hayek notes:

“The conception referring to general rules <<leges legume>> generating the law is owed to him, a conception which generates the law, a conception which urges us to obey the law in order to protect our freedom, a conception according to which the judge should only be the mouth via which the law speaks”.

A remarkable analysis of Roman republic is to be found in the Greek historian Polybius (roughly 200 B.C.) who was a hostage in Rome for 17 years. He, by analyzing the ascent and decay of great powers as cycles (Rome included) gave to the term of republic a specific connotation by relating it to mixed government. By explaining why some held the power longer than others, taking Rome’s example, Polybius analyzed its mixed government, emphasizing Plato’s and Aristotle’s discussions on politeia. Roman republic is a mixed government in Polybius’ conception, since the power is not within the exclusive power of any one person or a small group or a large group. The republic “mixed” (mixed government) these three regimes based on selecting both their positive and negative aspects. Roman republic did not assigned power to one person or common people, but *divided* power between them. The people (as a rule constituted of free, adult men) as a whole exercised a certain control through meetings, upon political decisions, while the aristocrats controlled the senate. In order to achieve the policies, the Republic was not based on the monarch but on the consuls.

Mixed governing ensures, in Polybius’

comunității ca primordialitate și ea aparține cetățenilor activi, dornici să-și exercite libertatea și vigilența în a o apăra.

Guvernământul mixt întrunea ambele coordonate: încuraja participarea populară la guvernare și încuraja obținerea de către o persoană sau un grup a unei puteri suficient de mare, care să amenințe libertatea și binele comun. Poate că așa se explică și faptul istoric că, la 100 de ani de la moartea lui Polybius, Republica Romană a creat Imperiul Roman.

Am făcut această succintă incursiune spre a evidenția cât de mari sunt diferențele în abordarea democrației la antici comparativ cu modernii. De aceea *mindul american* nu trebuie să surprindă pe cei ce-i caută tainele.

Azi, pe lângă marea diversitate de structuri și modalități de funcționare a regimurilor democratice (deci, pe lângă diversitatea manifestării *in actu*, în plan existențial), există o întregă problematică istorico-filosofică referitoare la democrație, problematică imposibil de redus la realitatea politică.

În înțelegerea complexității democrației, R. Dahl previne pe cei interesați de proces asupra *coordonatei istorice*. Astfel, el etalează ideea persistenței modelului instituțiilor politice ale republicii romane în două situații istorice, ambele reprezentând o reflectare a acestui model printr-un produs identic: *matricea micului oraș-cetate*. Este vorba de reflectarea modelului respectiv, sub forma matricei invocate, mult timp după ce romanii au depășit limitele cetății lor și au cucerit Peninsula Italică, o parte a Europei și zona mediteraneană, precum și de reapariția guvernării populare printre statele – cetăți ale Italiei medievale și renaștentiste, adică la mai bine de o mie de ani după ce Cezar și Augustus înlăturaseră guvernarea

conception, such a condition that any group could not pursue and achieve its own interest to the detriment of public well, each being in control of the other, the outcome being a form of government free, stable and lasting.

It is worth mentioning thus that, though the republic was a popular form of government, its defenders insisted it should not be taken for democracy, since the first promoted virtue, while the second the bad habit – the selfish leadership of common people. The republican virtue lied in the power to overcome the personal or group interest, to place the community well in the forefront and it pertained to the active citizens, willing to exercise freedom and vigilance to protect it.

Mixed government fulfilled both coordinates: encouraged the popular participation to governing and also encouraged obtaining a high enough power by one person or group of persons, to threaten the common liberty and well. Maybe this is the explanation of the historical fact that, 100 years after Polybius' death, the Roman republic created the Roman Empire.

The aim of this short outline was to emphasize how big are the differences in approaching democracy in ancient times comparatively to modern times. Therefore *American mind* should not be a surprise or those who search for its secrets.

Today, apart from the great variety of operating structures and modalities in the democratic regimes (so, apart from the diversity of *in actu* manifestation, in existential plan), an entire historical-philosophical problematic referring to democracy exists, a problematic impossible to reduce to political reality.

In understanding the complexity of democracy, R. Dahl warns those interested in

republicană²².

Trecerea de la statul – cetate la statul – națiune a condus la cea *de-a doua transformare democratică*, transformare ce a avut ca rezultat un transfer al ideii de democrație. Transferul lărgiște sfera ideii de *democrație* – de la statul-cetate, la „scara mult mai mare a statului-națiune”, iar transformarea democratică produsă a generat un sistem de instituții politice complet noi: „Tocmai acest nou complex de instituții, luate împreună, poartă numele generic de «democrație»”²³ constată Dahl.

Acceptarea democrației ca regimul cel mai dezirabil nu trebuie să ne conducă la trecerea sub tăcere a limitelor și criticilor ei. Analizând transformările democratice – statul-cetate, statul-națiune și transformarea spre care se năzuiește azi – R Dahl insistă și pe confuzia creată în jurul *semnificației* democrației. Această confuzie își are cauza tocmai în evoluția istorică – de-a lungul câtorva mii de ani – a democrației, precum și în originile sale multiple: „Ceea ce înțelegem noi prin democrație nu este ceea ce înțelegea un atenian în timpul lui Pericle. Noțiuni grecești, romane, medievale și renescentiste se îmbină cu noțiuni de secole mai apropiate, pentru a produce un amestec adesea extrem de inconștient de teorie și metode”²⁴.

De altfel, constatăm odată cu R. Dahl, că abordarea atentă a ideilor legate de democrație și a metodelor ei evidențiază existența multor probleme pentru care *nu există soluții definitive*, însăși noțiunea de demonstratic oferind un teren propice criticilor ei.

Insistând asupra criticilor, Dahl observă trei categorii în care ei se pot încadra:

➤ cei ce se opun în mod fundamental

the process on *historical coordinate*. Thus he displays the idea of pattern persistence of political institutions in Roman republic in two historical situations, both representing a reflection of this pattern into an identical outcome: *the matrix of the small city-citadel*. It refers to reflecting the respective pattern, under the shape of invoked matrix, much time after the Romans surpassed the borders of their citadel and conquered Italic Peninsula, part of Europe and Mediterranean area as well the re-emergence of popular governing among the states-citadels of Medieval and Renaissance Italy, namely more than 1000 after Caesar and Augustus removed the republican governing.

Passing from the state-citadel to state-nation led to the *second democratic transformation*, a transformation which resulted in a transfer into the idea of democracy. The transfer widens the area of *democracy* idea – from the state-citadel to a “wider scale of state-nation”, while democratic transformation generated a system of completely new political institutions: “This is the reason why this new complex of institutions, taken together is called generically <<democracy>>” Dahl notices.

Accepting democracy as the most desirable regime does not have to lead us to pass its limits and critics over in silence. Analyzing the democratic transformation – the state-citadel, the state-nation and the transformation which is hoped today – R. Dahl insists on the confusion created around the *significance* of democracy. This confusion is rooted precisely in the historical evolution – along few thousands of years – of democracy, as well as in its myriad origins: What we understand in democracy is not

²² R. Dahl, *op. cit.* pp. 9-10

²³ Ibidem

²⁴ Idem, p. 10

democrației, considerând-o (în linia lui Platon), ca *inerent indezirabilă*;

➤ cei ce se opun în mod fundamental democrației, dar nu pentru că ea ar fi în mod inerent indezirabilă, ci pentru că, asemenea lui Roberto Michels, „sunt de părere că, deși democrația ar putea fi dezirabilă dacă ar fi posibilă, în realitate este inerent imposibilă”;

➤ cei ce sunt în favoarea democrației, doresc să o susțină, dar o privesc cu ochi foarte critic.

Numindu-i pe cei din primele două categorii „critici ostili” ai democrației și pe cei din ultima „critici favorabili”, R. Dahl constată că mai toate criticile se concentrează asupra unor probleme pe care susținătorii democrației fie au tendința de a le neglija, fie, mai grav, de a le escamota. Astfel, ceea ce în sens larg este numit teoria democratică – termen asupra căruia și Dahl își exprimă rezervele – depinde de *supoziții* și *premise* pe care susținătorii nerezervați fie au evitat să le analizeze, fie nici măcar nu le-au recunoscut.

Astfel, Robert Dahl menționează câteva dintre aceste „probleme vitale ascunse în teoriile explicite”, aspecte ce conturează *teoria – fantomă* a democrației. El identifică în acest sens problematica pe care o ridică ideea de notorietate a *guvernării de către popor*, problematică ce generează multe inadvertențe. Aici teoreticianul american indică și disecă originea ideii, demonstrând că grecii, pentru a denumi noua lor concepție despre viața politică și practicile create în statele-cetăți (mijlocul secolului al V-lea î.Hr.) au început să utilizeze termenul *demokratia* (*demos*, popor, *kratia*, guvernare, autoritate, guvernarea de către popor).

Dar chiar rădăcinile termenului ridică, după cum constată corect Dahl, unele semne de întrebare referitoare la cine constituie poporul și ce înseamnă a governa?

Constituenții *poporului* – care sunt ei?

what an Athenian understood in Pericles’ time. Greek, Roman, medieval and Renaissance notions intermix with recent notions to produce a mixture often extremely unconscious of theories and methods”.

As a matter of fact we notice together with R. Dahl that the attentive approach of the ideas related to democracy and its methods emphasizes the existence, of many problems to which *there are no definite solutions*, the notion of democracy itself being a favourable ground to its critiques.

Insisting upon critics, Dahl finds out three categories in which they can be included:

➤ Those who fundamentally oppose to democracy, considering it (along the line of Plato) as *inerent undesirable*;

➤ Those who fundamentally oppose to democracy, not because it would be inherent undesirable, but because, just like Roberto Michels “opinionated that though democracy could be desirable on condition it were possible, in reality it is inherently impossible;

➤ Those who are in favour of democracy, wish to foster it, yet regard it very critically.

By calling the critics in the first two categories “hostile critics” of democracy and those in the last category “favourable critics”, R. Dahl observes that almost all the critiques are focused upon problems which the upholders of democracy either tend to neglect, or even more serious, to conceal. Thus that which in a broad sense is called democratic theory – a term on which Dahl himself expresses his reserves – depends on suppositions and premises which the unreserved upholders either avoid analyzing or fail to recognize.

Accordingly Robert Dahl mentions some of these “vital problems hidden in the explicit theories”, aspects which outline the

– generează și ambiguitate și multiple controverse. Prima ambiguitate remarcată de R. Dahl se află chiar în conținutul acestei noțiuni: cine face parte din popor pentru a guverna democratic? Aici, autorul cărții *Democrația și criticii săi*, pe baza analizei de contrast, simte nevoia să nuanțeze: la greci, atenienii, corintienii, spartanii și locuitorii altor state-cetăți grecești „constituiau, fiecare în parte, «poporul» îndreptățit la propria autonomie politică. Prin contrast, deși vechii greci – elenii – se autopercepeau ca popor distinct, cu limbă și istorie proprie, nu se considerau «un popor» în sensul politic al unui grup de persoane care ar trebui, cu îndreptățire să se autoguverneze într-o singură unitate democratică. Democrația greacă nu a fost, de fapt, democrație greacă: a fost ateniană, corintiană sau orice altceva”²⁵. Ceea ce trebuie remarcat în analiza întreprinsă de R. Dahl este constatarea sa privind persistența mentalității statului-cetate și în zilele noastre: „De ce ar trebui – se întreba el – ca americanii să constituie «un popor» iar vecinii lor, canadienii și mexicanii, popoare separate? De ce să existe o graniță politică între, să spunem, Norvegia și Suedia, Belgia și Olanda, elvețienii de expresie franceză și francezii de expresie franceză? Sau formulat altfel: membrii comunităților locale dintr-un stat-națiune sunt oare îndreptățiti la un anumit grad de autogovernare? Și dacă da, care persoane, în ce domenii?”²⁶.

Robert Dahl demonstrează că aceste întrebări transcend *teoria democratică*, filosofii politici pornind de la ipoteza că „poporul” deja există, existența însăși a poporului fiind percepută *ca un fapt, ca o creație a istoriei*.

ghost-theory o democracy. In this sense he identifies the problematic arisen by the idea of notoriety for *people’s governing*, a problematic generating many inconsistencies. Here the American theoretician indicates and explores the origin of the idea, showing that the Greeks, in order to call their new conception upon political life and practices created in the states-citadels (middle of 5 century B C) started to utilize the term *demokratia* (*demos*, people, *kratia*, governing, authority, people’s governing).

Yet even the roots of the term arise some question marks referring to who the people are and what governing means, as R. Dahl correctly notices.

The people’s constituents – who are they – generate both ambiguity and multiple controversies. The first ambiguity remarked by R. Dahl is within this notion: who is part of this people for a democratic governing? Here, the author of the book *Democracy and its critics*, based on the contrast analysis, feels the need to emphasize: with the Greeks, Athenians, Corinthians, Spartans and the inhabitants of other Greek states-citadels “constituted each of them <<the people>> entitled to its own political autonomy. By contrast, though the ancient Greeks – Helens – perceived themselves as a distinct people, with its own language and history, did not consider itself as <<a people>> in the political sense of a group of persons, which would be entitled to self-governing in one democratic unity. Greek democracy was not, in fact, Greek democracy: it was Athenian, Corinthian or something else”. What is to be remarked in Dahl’s analysis is its finding concerning the persistence of state-citadel’s mentality which is also to be found

²⁵ Ibidem, p. 12

²⁶ Ibidem

Caracterul „faptic” al acestui fapt este nu doar discutabil, ci chiar pus sub semnul întrebării, exemplul Statelor Unite la 1861 fiind edificator, demonstrându-se că disputa n-a putut fi aplanată nici prin acceptare, nici prin consens, ci prin violență. Aceasta îl determină pe R. Dahl să susțină că atât ipoteza existenței *unui popor*, cât și presupunerile ce rezultă din această ipoteză reprezintă o *parte a teoriei-fantomă* a democrației.

Dacă prima ambiguitate se află în noțiunea de *popor* cea de-a doua este conținută chiar de prima: „În cadrul «unui popor», numai o subcategorie limitată de persoane este îndreptățită să participe la guvernare. Persoanele respective alcătuiesc poporul dintr-un alt punct de vedere. Cu alte cuvinte, ele constituie cetățenii sau grupul de cetățeni așa, cum îi voi numi deseori de acum încolo demosul²⁷”.

Susținătorii democrației s-au confruntat cu o altă întrebare: *Cine se cuvine să fie un membru al demosului?* John Locke și Jean-Jaque Rousseau au propus chiar teorii publice explicite ale demosului, teorii „aflate în mare discordanță cu supozițiile lor semivoalate sau, uneori, complet voalate care stau ascunse, neasumate, în teoria – fantomă, din care sunt totuși smulse de criticii externi ai democrației pentru a le servi drept martori la așa-zisele autocontradicții din ideea de democrație”²⁸.

Analizele istorice îl ajută pe Dahl să formuleze o concluzie corectă privind concretețea demosului, anume aceea că, nici la apogeul democrației ateniene, demosul n-a inclus mai mult de o minoritate restrânsă din populația adultă a Atenei. Ideea esențială ce se poate extrage este aceea că experiența istorică conferă concretețe naturii abstracte a

nowadays: “Why should the Americans constitute a people and their neighbours, Canadians and Mexicans, separate peoples? Why should a political border exist among let’s say Norway and Sweden, Belgium and Netherlands, the French in Switzerland and the French in France? Put in other words: are the members of local communities in a state-nation entitled to a certain degree of self-governing? And if the answer is yes, which persons and in which areas are entitled?”

Robert Dahl demonstrates that these questions transcend the *democratic theory*, the political philosophers starting from the hypothesis that “the people” already exists, the people’s being in the world itself being perceived *as a fact, a creation of history*.

The factual character is not only debatable, but also questionable, the example of the United States being edifying, showing that the dispute could be appeased neither by acceptance, nor by consensus, but by violence. This determines Dahl claim that both the hypothesis of existence of a people and the suppositions resulting from this hypothesis represent *part of ghost-theory* of democracy.

Whether the first ambiguity lies within the notion of *people*, the second is within the first notion: “Within <<a people>>, only a limited subcategory of persons is entitled to participate to governing. The respective persons form the people from another standpoint. In other words, they are the citizens or the group of citizens, as I will often call them from now on – dems”.

The defenders of democracy have been confronted with yet another question: *Who ought to be a member of demos?* John Locke and Jean-Jacques Rousseau even proposed

²⁷ Ibidem, pp. 11-12

²⁸ Idem, p. 13

demosului: „Se poate că democrația ateniană să fi fost extremă prin exclusivismul ei, unică însă nu a fost în nici un fel. Din Grecia antică până în timpurile moderne, unele persoane au fost invariabil excluse ca fiind nereprezentative și, până în acest secol, când femeile și-au câștigat dreptul de a vota (secolul al XX-lea, n.n.), numărul persoanelor excluse a depășit – uneori cu mult, la fel ca în Atena – numărul celor acceptate. Ca și în cazul primei «democrații moderne», Statele Unite, care a exclus nu numai femeile și, desigur, copiii, ci și majoritatea negrilor și amerindienilor²⁹”.

Aici se pune o întrebare legitimă: care este supoziția voalată a teoriei fantomă a democrației din moment ce excluderile sunt considerate, invariabil, justificate de caracterul concret al demosului? Sau: demosul îi include pe toți sau doar pe toți cei *îndreptățiți* să participe la guvernare? Supoziția voalată – constată R. Dahl – este aceea ca numai anumiți oameni sunt competenți să guverneze.

Iar criticii ostili ai democrației nu doar că denunță această supoziție voalată, ci o și *convertesc* într-un argument explicit în cadrul teoriei antidemocratice a protectoratului: „Idea protectoratului – scrie Dahl, care este probabil cea mai ademenitoare viziune creată vreodată de adversarii democrației, nu numai că a fost adoptată de Platon în Atena democratică, dar a și apărut pretutindeni în lume, într-o varietate de forme disparate, dintre care confucianismul și leninismul, oricât ar fi de diferite, au influențat, de departe, cel mai mare număr de oameni. Criticii ostili ne obligă să examinăm cu maximă minuțiozitate asumțiile privind competența politică ascunse în teoria

explicit public theories of demos, theories which in fact “are conflicting with their semi-veiled suppositions or at times completely veiled, lying hidden, non-assumed inside the ghost-theory, of which the external critics of democracy tear them away in order to make use of them as witnesses of the so-called self-contradictions of democracy idea”.

Historical analyses help Dahl formulate an accurate conclusion concerning the reality of demos, namely that not even at the height of Athenian democracy, the demos could not include more than a small minority of Athens’s adult population. The essential idea that can be inferred is that the historical experience gives the reality to the abstract nature of demos: Athenian democracy may have been extreme by its exclusive character, yet it has never been unique. From ancient Greece to modern times, some individuals have been invariably excluded as non-representative and until this century, when women have gained the right to vote (20th century, n.n.), the number of the excluded persons exceeded – sometimes more, just like in Athens – the number of those accepted. Just as it happened with <<modern democracies>>, the United States not only excluded women and of course children, but also excluded the black people (Afro-Americans) and Amerindians”.

At this point a legitimate question arises: which is the veiled supposition of the ghost-theory of democracy seeing that exclusions were considered invariably justified by the real character of demos? Or: do demos include everybody or only the ones *entitled* to take part in governing? The veiled supposition – R. Dahl notices – is that only certain people have the expertise to govern.

²⁹ Ibidem

fantomă”³⁰.

Un alt aspect circumscris teoriei-fantomă a democrației este cel referitor la *dimensiunile* ei. Astfel, dacă pentru greci dimensiunile unei democrații se limitau la un număr extrem de redus – doar câteva zeci de mii de persoane, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, susținătorii democrației i-au delimitat cadrul firesc la nivelul statului-națiune, adică în general, la țară. „Prin adoptarea acestei asumptii, scrie Dahl, ceea ce de multe ori nu se recunoaște este cât de profund a afectat limitele și posibilitățile democrației trecerea istoriei de la statul-cetate la statul-națiune. Transformarea este atât de profundă încât, dacă un cetățean atenian din secolul al V-lea ar apărea brusc în mijlocul nostru (fiind atenian, ar trebui să fie neapărat un bărbat) probabil ar considera că ceea ce numim noi democrație este ceva cu totul străin, neatrăgător și nedemocratic. Unui atenian din vremea lui Pericle democrația noastră i s-ar părea departe de a fi democrație, în primul rând din cauza consecințelor asupra vieții politice și a instituțiilor politice, ale trecerii de la nivelul stat-cetate, mai intim și mai participativ, la giganticele forme de guvernământ, mai impersonale și mai indirecte, din ziua de azi”³¹.

Mai precizăm că, tot o consecință a schimbărilor intervenite la nivelul dimensiunilor unei democrații este, în opinia lui Dahl, și amplificarea caracterului utopic al idealului democratic, teoria publică considerând că democrația actuală poate păstra în totalitate atât avantajele dimensiunii mari, dar și virtuțile și posibilitățile democrației la scară redusă: „Astfel, teoria publică tinde să neglijeze limitele

Whereas the critics hostile to democracy not only denounce this veiled supposition, but they convert it into an explicit argument inside the anti-democratic theory of protectorate: “The idea of protectorate – Dahl writes – which is probably the most attractive vision that has ever been created by the democracy opponents, was not only adopted by Plato in democratic Athens, but it also emerged everywhere in the world, in a variety of disparate shapes, of which, Confucianism and Leninism, no matter how different, by far influenced the greatest number of people. Nonetheless the hostile critics compel us to examine extremely thorough the assumptions concerning the political expertise hidden inside the ghost-theory”.

Another aspect circumscribed to democracy is that referring to its *dimensions*. Thus, whether with Greeks, the dimensions of a democracy limited to a small number – only few thousands of persons - at the end of 18th century, the defenders of democracy delineated its natural setting at the level of state-nation that is generally, in the countryside. “By adopting this assumption, Dahl writes, what many times one does not recognize is how profoundly the limits and possibilities of democracy affected the of passing history from state-citadel to state-nation. The transformation is so profound that, whether an Athenian citizen of 5th century appeared suddenly among us (as an Athenian it should necessarily be a man) he would probably consider that what we call democracy is as a matter of fact something completely strange, unattractive and non-democratic. Moreover to an Athenian from Pericles’ times, our democracy would seem

³⁰ Ibidem

³¹ Ibidem

amândurora, problema domeniilor fiind lăsată în seama teoriei - fantomă"³². Și pentru a dovedi schimbările intervenite în înțelegerea democrației R. Dahl exemplifică, de asemenea, prin modalitățile diferite în care această consecință *ca o entitate reală sau aparținând lumii reale* – a fost percepută în evoluția istoriei:

- un grup distinct de instituții și practici politice;
- un sistem de drepturi;
- o ordine socială și economică;
- un sistem ce asigură anumite rezultate dezirabile; un proces unic de luare a unor decizii colective obligatorii³³.

Am făcut această nuanțare pentru a ilustra prin argumente logico-istorice că, deși democrația este azi apreciată în majoritatea abordărilor ca inherent dezirabilă, ea este departe în a se manifesta prin forme și practici politice unanim acceptate. Ca de la matricea micuțului oraș-cetate la matricea generată de forme și structuri transnaționale dogma *suveranității poporului* a suferit transformări enorme, chiar dacă și matricea micuțului oraș-cetate și această dogmă persistă încă în gândirea umană. Căci, odată cu transferul ideii de democrație-suprapus coordonatei istorice a procesului – s-au transferat și modalitățile de percepție a democrației însăși, obținându-se un tip de hibridare teoretică ce ascunde o serie de supoziții care au dobândit valențe axiomatice.

Revenim la concluzia lui Alexis de Tocqueville referitoare la aspectul că, în Statele Unite, democrația este o *stare socială* care transcende orice individ și, prin esența sa, reprezintă dogma politică a suveranității poporului. În linia lui P. Manent trebuie să observăm compatibilitatea celor două definiții

far from being democracy, first because of the consequences upon political life and political institutions, of passing from the level of state-citadel, more intimately and more participative, to today's huge forms of government, more impersonal and indirect".

It is also worth specifying that another consequence of changes occurred at the level of democracy dimensions is, in Dahl's opinion, amplifying the character of utopia for the democratic ideal, the public theory considering that the present democracy may completely retain both the advantages of great dimension and the virtues and the possibilities of democracy at small scale: "Therefore, the public theory tends to neglect the limits of both, the problem of areas being left it up to ghost-theory". And in order to prove the changes occurred in understanding the democracy, R. Dahl exemplifies also through different modalities in which this consequence *as a real entity or pertaining to real world*, was perceived throughout the evolution of history:

- A distinct group of political institutions and practices;
- A system of rights;
- A social and economic order;
- A system ensuring certain desirable results; a unique process of collective compulsory decisions making.

This emphasis aims at illustrating through logical and historical arguments that, although democracy is considered in most of approaches as inherent desirable, it is far from manifesting through political forms and practices unanimously accepted. From the matrix of the small city-citadel to the matrix generated by transnational forms and structures, the dogma of people's sovereignty

³² Ibidem

³³ Ibidem; Dahl se încadrează în ultima modalitate de percepție a democrației

ale democrației ce apar implicit în analiza lui A. de Tocqueville: *definiția socială* și *definiția politică*: „Să afirmăm – consemnează P. Manent – că starea socială este democratică, înseamnă să afirmăm că nici un cetățean nu trebuie să asculte de alt cetățean – cu excepția cazului, în care, desigur, acesta din urmă, este un agent al «suveranității poporului» - și că nici un cetățean nu «depinde» de alt cetățean; să afirmi că aici domnește suveranitatea poporului înseamnă să afirmi că fiecare ascultă doar de el însuși sau de reprezentantul său. Starea socială definește momentul negativ al democrației, suveranitatea poporului momentul pozitiv»³⁴.

Practic, prin surprinderea de către Tocqueville a faptului că distincția între societatea civilă și instituția politică nu este o distincție fundamentală, acesta reconsideră categoriile importante ale liberalismului. Din moment ce democrația în America transcende individul, rezultă că apartenența democrației nu trebuie considerată a fi nici la ordinea civilă și nici la ordinea politică. „În vest – serie Tocqueville – putem a observa democrația ajunsă la ultima sa limită. În aceste state, create oarecum din întâmplare, locuitorii au pășit ieri pe solul pe care-l ocupă. Abia de se cunosc între ei, și nimeni nu cunoaște istoria celui mai apropiat vecin. În această parte a continentului american, populația scapă deci nu doar de influența marilor nume și a marilor averi, ci și acestei aristocrații naturale care derivă din cunoaștere și din virtute... Noile state din Vest au deja locuitori; dar societatea încă nu există acolo»³⁵.

Analiza „limitei extreme” a democrației conduce la unele concluzii privitoare la

incurred great transformations, even if the both matrix of the small city-citadel and this dogma still persists in human thinking. For, concomitantly with the transfer of the democracy idea overlaid to historical coordinate, the perception modalities of democracy itself were transferred, thus a new type of theoretical hybridization concealing a series of suppositions with axiomatic values were obtained.

Coming back to Alexis de Tocqueville’s conclusion referring to the aspect that in the United States, democracy is a *social condition* which transcends any individual and in essence, it represents the political dogma of people’s sovereignty. Along the line of P. Manent, it is worth noticing the compatibility of the two definitions of democracy which implicitly emerge in A. de Tocqueville: *social definition* and *political definition*: “Let us state that the social condition is democratic, it means that no citizen should obey other citizen – except for the cases when, of course, the latter is an agent of <<people’s sovereignty>> and that no citizen is not <<dependent>> on any other citizen; to state that here the sovereignty rules means stating that everyone should obey but to himself or his representative. Social condition, therefore defines the negative moment of democracy, while the sovereignty defines the positive moment”.

In practice, that Tocqueville grasps the fact that the distinction between the civil society and political institution is not a fundamental distinction, he, in fact, reconsiders the important categories of liberalism. Since democracy in USA transcends the individual, it follows that democracy affiliation should be considered

³⁴ P. Manent, *op. cit.* p. 160

³⁵ A. de Tocqueville, *op. cit. Partea întâi*, Cap III, p. 50-51

momentul ei inițial:

➤ democrația în America este, în primul rând, la origini, dar și ulterior, un mod de viață, o expresie a spiritului american izvorând din crezul acestui popor: America este cultură și civilizație, și societate de asemenea;³⁶

➤ starea de egalitate cu care americanii se nasc, exclude influențele unora asupra celorlalți; orice influență este considerată o acțiune prin care un individ poruncește celorlalți, încălcând, astfel, egalitatea;

➤ absența influențelor presupune și absența relațiilor, aspect ce contravine spiritului liberal care promovează coerența socială prin statornicirea relațiilor de interes și opinii, spirit asociat libertății persoanei;

➤ cele două momente ale democrației, momentul *negativ* (individul separat de celălalt individ) și momentul *pozitiv* (individul care hotărăște liber asupra legăturilor cu ceilalți indivizi), nu trebuie nici confundate, nici absolutizate, întrucât, deși oamenii care trăiesc într-o stare socială democratică sunt separați unii de alții, ei trăiesc totuși, în aceeași societate (ei sunt singulari, dar nu singuratici, izolați) și este necesar ca interesele lor comune să fie asumate;

➤ asumarea intereselor comune poate duce fie la un stat central, care are mandatul cetățenilor să administreze aceste interese și să mențină ordinea civilă (cazul Franței), fie la construcția unor instituții libere, compuse din oameni egali, obligați să-și administreze ei înșiși afacerile comune, ieșind din viața lor, exclusiv privată, tocmai în acest scop (cazul Statelor Unite).

Absența inițială a relațiilor, izvorând din faptul că omul singular își administrează viața privată este, prin urmare, specifică

neither to civil order not to political order. “In Western world – Tocqueville writes – we can notice democracy at its bottom line. In these states, created somehow randomly, their inhabitants stepped on the land they occupy only yesterday. They barely know one another and nobody knows the history of the closest neighbour. In this part of the American continent, so the population not only get rid of the influence of great names and great wealth, but also of this natural aristocracy deriving from knowledge and virtue...The newly born states in the West have already inhabitants, yet there is no society”.

The analysis of “bottom line” of democracy leads to some conclusions concerning its starting moment:

➤ Democracy in USA is in the first place at the beginning, but lately, in a lifestyle, an expression of American spirit arising from the creed of this people: USA means culture and civilization and so is society;

➤ Equality condition with which the Americans are born excludes the influences of some upon the others; any influence is considered an action though which an individual commands to the others, thus infringing equality;

➤ Lack of influences supposes the lack of relations, an aspect which infringe the liberal spirit, a spirit associated with the freedom of individual;

➤ The two moments of democracy, the *negative* moment (the individual is separated from the other individual) and the *positive* moment (the individual that decides freely upon his relation with the others) should be neither confused nor considered absolute, since people living in a democratic social

³⁶ Vezi Andrei Marga, *Exploataři în actualitate*, Editura Biblioteca Apostroz, Cluj, 1944, p. 20

democrației la „limita ei extremă”; în sfera privată sunt excluse influențele iar nevoia asumării intereselor comune va conduce la relații legate de viața publică.

Criticând aparatul centralizat al statului, Alexis de Tocqueville surprinde divizarea și izolarea cetățenilor – caracteristici generate de acest aparat în Franța, atât în vechiul cât și în noul regim. Prin contrast, el identifică rolul instituțiilor politice democratice în manifestarea relațiilor prin care sunt reuniți cetățenii egali și liberi în Statele Unite. Iată ce precizează P. Manent privitor la aceste aspecte: „A vorbi despre absența de legături, despre indiferență, indiferență sau singurătate nu e suficient pentru a caracteriza viața omului democratic. Asemenea expresii nu sunt false, ci pur statice și negative. De fapt, această absență de legături alimentează o formă inedită de relații, această independență – o formă inedită de dependență, această singurătate – una de gregaritate. Egalitatea condițiilor îl convinge pe fiecare, iar «dogma» suveranității poporului îl îndeamnă să se considere drept propriul său suveran și prin urmare, judecător, în ultima instanță, al oamenilor, ideilor și lucrurilor. Fiecare este, desigur, prin natura sa, înclinat spontan la aceasta. Dar legea, împreună cu societatea pe care o structurează, adaugă aici sugestiilor autoritatea sa. Ea îi spune – lucru pe care el ezită totuși uneori să-l creadă pe de-a întregul – că este la fel de bun ca oricare altul, și i-o demonstrează – dându-i o parte egală cu a oricărui altcuiva în guvernarea statului.

Or, societatea din jurul său nu încetează să nege ceea ce-i șoptește inima și proclamă legea: unii sunt mai bogați, mai puternici decât el, alții au reputația că sunt mai înțelepți sau mai inteligenți. Contradicția dintre realitatea socială și dorința combinată a inimii sale și a legii suscită și alimentează în fiecare o pasiune devorantă: dorința de egalitate. El

condition are separated ones from the other, yet they live in this society (they are by themselves, not alone or isolated) and it is necessary for their common interest to be taken over;

➤ Taking over the common interests may lead to either a centralized state, having the citizens' mandate to manage these interests and to maintain civil order (the case of France) or to building some free institutions, consisting of free people, compelled to manage their common businesses, getting out of their private life, precisely for this purpose (the case of USA).

The initial lack of relations, flowing from the fact that the man by himself can manage his private life, is, consequently, specific to “bottom line” democracy; in private area, influences are excluded and the need to take over the common interests will lead to relations connected to public life.

Criticizing the centralized apparatus of state, Alexis de Tocqueville grasps the division and isolation of citizens – characteristics generated by this apparatus in France both in the old and new regime. By contrast he identifies the role of political democratic institutions in manifesting the relations which unite the equal and free citizens in the United States. Here is what P. Manent makes clear with view to these aspects: “To speak about the absence of connections, indifference, indifference or solitude is not enough to characterize the life of democratic man. Such phrases are not false, but they are static and negative. As a matter of fact these connections nourish a novel form of relations, this independence – a novel form of dependence, this solitude – a novel gregarious form. The equality of conditions persuades each, whereas the <<dogma>> of people's sovereignty urges to consider itself its master and consequently the

nu va avea liniște decât când realitatea socială se va pune de acord cu el însuși și cu legea”³⁷.

Libertatea de a gândi îi face pe americani să refuze centralizarea în favoarea unor instituții apreciate ca cele mai liberale din lume, producându-se un transfer al încrederii fiecărui individ înspre mulțimea și publicul pe care le constituie împreună cu alți indivizi, egali săi. „Pe măsură ce cetățenii devin mai egali – remarcă Tocqueville – ,tendința de a crede în mase sporește. În timpurile de egalitate, oamenii nu mai au nicio încredere unii în alții, datorită și similitudinii lor; dar tocmai această similitudine le dă o încredere aproape nelimitată în judecata publicului: căci nu li se pare plauzibil ca având toți capacități intelectuale asemănătoare, adevărul să nu fie de partea celor mulți”³⁸.

America este țara în care domnește independența spiritului și libertatea de exprimare. Prin independența spiritului se creează drum pentru «dogma» suveranității poporului care cere ca fiecare om să nu asculte decât de sine însuși sau de reprezentantul său.

A. Tocqueville a văzut democrația ca mod de organizare socială care elimină rangurile și privilegiile aristocratice și oferă oamenilor simpli șanse considerabile însă a atras atenția asupra pericolului ce se creează prin accentuarea egalității de către democrație: pericolul producerii mediocrității și despotismului.

Mediocritatea izvorăște din presiunea exercitată asupra fiecăruia spre a se conforma, fiecare evitând, din teama de a fi acuzat de izolare, să-și exprime opinia diferită de cea a celorlalți. Prin conformare,

judge of people, ideas and things in the last instance. By nature each is, of course, spontaneous inclined to it. Yet the law together with the society it structures adds to suggestions its authority. It says – which sometimes it fails to wholly believe – that it is as good as any and proves it, by giving an equal share with any in governing the state. Nothing of the kind; the society around him does not cease to deny what his heart tells him and the law proclaims: some are richer, more powerful than him; others have the reputation to be wiser or more intelligent. The contradiction between the social reality and the mixed desire of his heart and law arouses and nourish in each a devouring passion: the desire for equality. He will not find his peace until the social reality until he reconciles with himself and the law”.

Freedom of thinking makes the Americans refuse centralising in favour of some institutions considered the most liberal in the world, a transfer of trust occurs pertaining to each individual towards the crowd and audience he composes together with other individuals, his equals. “In proportion as the citizens become more equal – Tocqueville remarks – the tendency to believe in masses enhances. In equality times, people do not trust one another anymore, precisely due to the similitude among them; yet it is this similitude that gives them unlimited trust in the public judgement: since they fail to find plausible that, having similar intellectual abilities, truth should not be on the public side”.

USA is the country where the spirit’s independence and freedom of expression rule. The independence of spirit creates the way for the <<dogma>> of people’s sovereignty

³⁷ P. Manent, *op. cit.* pp. 164-165

³⁸ A. de Tocqueville, *op. cit.* p. 18

libertatea de exprimare este diminuată sau chiar anulată, iar spiritul independent poate fi redus la tăcere prin «tirania majorității». Apoi, democrația poate produce despotism prin aceea că asigură premisele manifestării demagogiei și minciunii în ascensiunea unora la putere; flatările și demagogia – repudiate în antichitate de Platon și Aristotel – fac din oamenii simpli o masă credulă, o masă ușor de manipulat. Vechiul Regim care conserva privilegiile aristocraților, asigura prin aceștia – care știau să-și păstreze pozițiile în fața demagogilor și împotriva despoților – o barieră în calea distrugerii libertății.

Cu toate aceste remarci, A de Tocqueville a văzut în democrație o formă de guvernare dezirabilă, una care îngemănează republicanismul cu idealul democratic. „El crede că virtutea civică poate fi promovată prin participarea la afacerile publice. Oamenii care se alătură vecinilor pentru a rezolva problemele comune și disputele vor învăța importanța cooperării, vor simți un puternic atașament față de comunitatea lor și vor dezvolta acele «obișnuințe de suflet» (habits of the heart), care le permit să identifice propria lor bunăstare, cu bunăstarea comunității în întregul ei.

Oferind tuturor cetățenilor șansa de a participa, democrația promite să cultive un devotament larg răspândit și adânc înrădăcinat pentru binele comun. Pentru acest motiv Tocqueville a fost impresionat de două instituții ale democrației americane: întâlnirile orășenești din New England, unde toți cetățenii puteau participa direct la guvernarea locală, și împărțirea responsabilității juraților și în îndeplinirea sarcinilor lor”³⁹

Cartea lui A. Tocqueville *Despre democrația în America* este un studiu despre

which requires for everyone to obey but to himself or his representative.

A. de Tocqueville saw democracy as a modality for social organization that eliminates the aristocratic ranks and privileges and gives common people considerable chances; yet he has drawn the attention upon the danger emergent through emphasizing the equality in democracy: the danger of mediocre and despotism.

Mediocre arouses from the pressure exerted upon each to comply, each avoiding expressing a different opinion from the others for fear he should be isolated. By compliance, freedom of expression is diminished or even annulled, and the independent spirit may be passed over in silence by <<the majority tyranny>>. Then democracy may yield despotism in that it ensures the premises of demagoguery and mendacious manifestation in some ascent to power; flattery and demagoguery – long repudiated by Plato and Aristotle – transforms the common people in a credulous mass, a mass easy to manipulate. The old regime that preserved the privileges of aristocrats ensured through them – who knew to keep their position in the face of demagoguery and against despots – a barrier in the way of freedom destruction.

Despite all these remarks, A. de Tocqueville saw in the democracy a form of desirable governing, one that combines republicanism and democratic ideal. “He believes that the civil virtue may be promoted by participating to public business. The people, who join their neighbours in order to solve the common issues and disputes, will learn the importance of cooperation, will feel a strong attachment for their community and will develop those <<habits of the heart>> allowing to identify their wealth with the

³⁹ Terence Ball, Richard Dagger, *Ideologii politice și idealul democratic*, Editura Polirom, Iași 2000, p. 50

societatea americană, mai preocupat de egalitatea socială și economică și de implicațiile sale politice decât de democrația înțeleasă strict ca un sistem politic⁴⁰. Observând democrația americană, Tocqueville plasează afirmarea liberalismului în interiorul istoriei, istorie concepută din perspectiva normativă a stării sociale⁴¹.

Temeiul ordinii politice legitime nu este un produs definitiv la care omul are acces, ci se obține pe tărâmul istoriei: „...spectacolul democrației îi dezvăluie astfel lui Tocqueville că ceea ce liberalismul consideră drept «ipoteză», «dat» sau ca «presupoziție» a ordinii politice legitime, trebuie să fie căutat, creat sau construit. Starea naturală nu reprezintă începutul istoriei politice a omului, ci este mai curând, sfârșitul sau cel puțin orizontul ei.

Proiectul liberal, dorind să se întemeieze pe egalitatea «naturală», deschide deci, esențialmente o *istorie*: istoria eforturilor și progreselor omului de a stabili artificial, printr-o suveranitate care nu există în natura «această egalitate naturală», pornind de la care va putea construi într-o manieră deplin rațională sau «conștientă» ordinea politică legitimă⁴².

Mai trebuie precizat că, în ciuda semnalelor trase de Tocqueville asupra pericolului ca democrațiile să degenereze în mediocritate și despotism, prin transformările produse de revoluția industrială în viața economică, dar și în sfera educației publice, democrația devine tot mai populară la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, în Europa și America. Iar în Anglia, argumentele în favoarea democrației tind să se concentreze în două puncte: autoprotejare și autodezvoltare.

wealth of the community as a whole.

By giving every citizen the chance to participate, the democracy promises to cultivate a widely spread and deep-rooted devotion for the common right. For this reason, Tocqueville was impressed by two of the democratic American institutions: the city meetings in New England where every citizen may take part in the local governing and the jurists' shared responsibility in fulfilling their tasks".

Tocqueville's book "On Democracy in USA" is a study about the American society, more concerned with social and economic equality and its political implications than democracy strictly understood as a political system. Taking notice of American democracy, Tocqueville places the emergence of liberalism within history, a history conceived as a normative perspective of social condition.

The ground of legitimate political order is not a definite outcome to which man has free access, but it is obtained on history realm: "...the show of democracy reveals to Tocqueville that what liberalism considers as an <<hypothesis>>, <<given>> or <<presupposition>> of legitimate political order has to be searched for, created or build. Natural condition does not represent the beginning of the human's political history, but it is rather the end or at least its horizon.

The liberal project, wishing to be founded upon the <<natural>> equality, thus opens, in essence, a *history*: the history of efforts and progress of human to artificially establish, through a sovereignty which does not exist in the nature of this <<natural equality>>, starting from which the legitimate political order may be built in a

⁴⁰ Antony Arblaster, *Democrația*, Editura Du Style, București, 1998, p. 71

⁴¹ Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, p. 347

⁴² P. Manent, *op. cit.* p. 171

BIBLIOGRAFIE:

1. Antony Arblaster, *Democrația*, Editura Du Style, București, 1998
2. Terence Ball, Richard Dagger, *Ideologii politice și idealul democratic*, Editura Polirom, Iași 2000
3. Robert A. Dahl, *Democrația și criticii ei*, Iași, Institutul European, 2002
4. Andrei Marga, *Exploatări în actualitate*, Editura Apostrof, Cluj, 1994
5. Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, Editura Apostrof, Cluj, 1995
6. Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, Editura Humanitas, București, 1992
7. Lucian – Dumitru Dârdală, *Postfață la cartea lui R.A. Dahl, Democrația și criticii ei*
8. Gianfranco Pasquino, *Curs de știință politică*, Institutul European, 2002
9. Anonimo Ateniense: *La democrazia come violenza*
10. Platon, *Republica, Cartea a VIII-a, în Opere, V*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986
11. John Gray, *Liberalismul*, Editura Du Style, București, 1998
12. Pericles, *Funerar Oration, în Tucidide, History of the Peloponnesian War*, vol.4
13. Aristotel, *Politica*, Editura Antet, București
14. Fr. A. Hazek, *The Constitution of Liberty, The University of Chicago Press*, Chicago, 1978
15. Alexis de Tocqville, *Despre Democrație în America*, vol I, Gallimard, 1961

completely reasonable manner or <<aware>>”.

It is worth mentioning also that, despite Tocqueville’s signals upon the danger of democracy to degenerate in mediocre and despotism, through the changes yielded by the Industrial Revolution in economic life and also in the area of public education, democracy becomes more and more popular late 18th century and early 19th in Europe and USA; whereas in England the argument in favour of democracy tend to focus on two main points: self-protection and self-development.

BIBLIOGRAPHY:

1. Antony Arblaster, *Democrația*, Editura Du Style, București, 1998
2. Terence Ball, Richard Dagger, *Ideologii politice și idealul democratic*, Editura Polirom, Iași 2000
3. Robert A. Dahl, *Democrația și criticii ei*, Iași, Institutul European, 2002
4. Andrei Marga, *Exploatări în actualitate*, Editura Apostrof, Cluj, 1994
5. Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, Editura Apostrof, Cluj, 1995
6. Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului*, Editura Humanitas, București, 1992
7. Lucian – Dumitru Dârdală, *Postfață la cartea lui R.A. Dahl, Democrația și criticii ei*
8. Gianfranco Pasquino, *Curs de știință politică*, Institutul European, 2002
9. Anonimo ateniense: *La democrazia come violenza*
10. Platon, *Republica, Cartea a VIII-a, în Opere, V*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986
11. John Gray, *Liberalismul*, Editura Du Style, București, 1998
12. Pericles, *Funerar Oration, în Tucidide, History of the Peloponnesian War*, vol.4
13. Aristotel, *Politica*, Editura Antet, București
14. Fr. A. Hazek, *The Constitution of Liberty, The University of Chicago Press*, Chicago, 1978
15. Alexis de Tocqville, *Despre Democrație în America*, vol I, Gallimard, 1961